

Коломієць К. В.,
Студентка I курсу ОР «Магістр»
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-2805-3246

Науковий керівник:
Резнікова В. В.

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права
та господарського процесу Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/183-200>

УДК 343.1: 346.9

ДОКТРИНА СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ У СУДОЧИНСТВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню доктрини стандарту доказування у судочинстві, а також здійсненню порівняння вже наявних стандартів доказування. Дослідженню значення стандартів доказування для господарського та кримінального судочинства зокрема.

Метою є проаналізувати доктрини стандартів доказування у судочинстві, встановити правову природу категорій «вірогідність», «поза розумним сумнівом», а також частково «належність», «допустимість», «достовірність», «обґрунтована підозра», а також здійснити порівняльний аналіз стандартів доказування у судочинстві.

На підставі проведеного дослідження було проведено аналіз багатьох наукових праць вчених та встановлено, що однозначного визначення до розуміння поняття «стандарт доказування» немає. Також дискусію викликають й розуміння самих стандартів доказування як законодавцем, так і науковцями. Встановлено, що для кримінального судочинства є доцільним застосовувати стандарт доказування «поза розумним сумнівом», а також стандарти «обґрунтована підозра» та «достатня підстава». Також досліджено новацію господарського судочинства, а саме стандарт доказування «вірогідність доказів». Даний стандарт доказування неоднозначно сприйнятий як науковцями, так і практиками, а також він був введений не як ще один, а замість стандарту «достатність доказів», який раніше був у господарському судочинстві й досі залишається у цивільному. Також автор вказав на недолік законодавця у ГПК, щодо визначення категорії «достовірність», як складову «належності», у той час як у ГПК «достовірність» виокремлено у окрему статтю.

Ключові слова: судочинство, стандарт доказування, вірогідність, поза розумним сумнівом, достовірність, достатність, належність, допустимість, обґрунтована підозра, достатня підстава, предмет доказування, господарський процес, кримінальний процес.

Постановка проблеми.
На протязі століть права людини були лише моральними нормами, звичаями, що не мали жодного письмового закріплення на рівні законодавства. З часом суспільству вдалося

надати цим нормам статусу юридичних, проте це не надто зменшило зловживання правами інших. Тоді були запровадженні певні санкції стосовно порушника, однак траплялися випадки коли відразу зрозуміти до кого їх застосовува-

ти було складно. Виникла необхідність у незалежному арбітрі, який би зміг справедливо розсудити сторони на підставі їхніх промов та поданих доказів, цим арбітром виступав – суддя. З часом судова система розвивалась та видозмінювалася все більше, люди мали за практику запозичувати іноземний досвід, реформувати особисте законодавство у відповідності до нових тенденцій розвитку цивілізації, створювати все більшу ієрархію судів з метою встановлення верховенства права та прийняття дійсно справедливого рішення по справі.

Суд – це один із найважливіших державних інститутів, який зобов'язаний забезпечити дотримання принципу верховенства права. Судова система разом із законодавчою та виконавчою владою є однією із гілок цієї влади. Таку систему колись теоретично обґрунтував Шарль Луї Монтеск'є, щоб уникнути узурпації сили, яку представляє державна влада, в одних руках. Суд – своєрідний арбітр. Він покликаний незалежно і без пристрастей встановити справедливість у ситуації конфлікту¹.

Необхідно відмітити, що лише за наявності ґрунтовних знань про основні засади структурної та змістовної побудови норм судочинства, що в теорії права іменуються правовими принципами, можливо досягнути правильного та ефективного застосування цих правових норм. Таким чином здійснення правосуддя судами передбачає дотримання цих правових принципів, оскільки без них реалізація прав та обов'язків учасників процесу буде неможливою. В процесуальному законодавстві термін «принципи» тривалий час не застосовувався. Законодавець віддавав перевагу терміну «засади».

Крім того, складно недооцінити важливість даного питання з огляду на євроінтеграційний курс України. Наша практика застосування стандартів доказування у судочинстві яскраво демонструє недослідженість даного питання з повноцінним врахуванням і зарубіжного досвіду й всіх інших істотних обставин. Потім виникає проблема у їх застосуванні на практиці, що в свою чергу призводить до частих порушень прав людини.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Загальні проблеми доказування у господарському судочинстві досліджували такі вчені, як Беяневич О.А., Бутирський А.А., Подцерковний О.П., Резнікова В.В., Розовський Б.Г., Степанова Т.В. та інші поважні вчені. Разом з тим, стандарти доказування ставали предметом дослідження таких науковців кримінального процесу, як Волков К.В., Вапнярчук В.В., Глинська Н.В., Гмирко В.П., Громова М.Є., Завтур В.А., Павлишин А.А., Погорецький М.А., Ратушна Б.П., Слюсарчук Х.Р., Черноусько М.В., Шумило М.Є. та ін.

Метою є проаналізувати доктрини стандартів доказування у судочинстві, встановити правову природу категорій «вірогідність», «поза розумним сумнівом», а також частково «належність», «допустимість», «достовірність», «обґрунтована підозра», а також здійснити порівняльний аналіз стандартів доказування у судочинстві.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Передусім зазначимо, що в теорії юридичного процесу² обґрунтовано зазначається, що доказування є основою процесу³, тому останнім часом активно розробляються нові концепції теорії доказування⁴, які

¹ Ш Монтеск'є, Избранные сочинения / М П Баскина (Москва, Изд-во политической литературы, 1955) 799.

² М Погорецький, Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики (2013) *Право України* 42–54.

³ М А Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсис ЛТД, 2007) 460.

⁴ М Погорецький, Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання (2014) 10 *Право України* 12–25; М А Погорецький, Нова концепція кримінального процесуального доказування та її реалізація в чинному КПК України. *Актуальні питання доказування у кримінальному процесі*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, Видавець, 27 лютого 2015 року) 22–27; М А Погорецький,

ґрунтуються на змагальних засадах судочинства, на верховенстві права та інших гуманістичних засадах судових процесів, що сприятиме євроатлантичним прагненням України.

Наразі, у процесуальних кодексах України виокремлюють основні засади притаманні певному судовому процесу, так ГПК та ЦПК містить дванадцять основних засад (принципів) судочинства, КАС поступається попереднім і містить лише десять таких принципів, лідером є КПК – де двадцять дві засади виокремлено в окрему главу Кодексу та де їх детально конкретизовано. Проте, базові або як їх ще називають – загальноправові засади (принципи) судочинства закріплено у Конституції України, серед яких: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення¹, а також варто згадати й верховенство права, яке зустрічається в кожному процесуальному кодексі України, міститься в ст. 129 Конституції України, проте чомусь не включене до переліку основних засад судочинства, що є дивним.

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, була ратифікована Україною 17 липня

1997 року. Дана Конвенція за своїм змістом гарантує кожному, хто звернувся до суду, право на справедливий судовий розгляд справи, а тому проаналізувавши принципи судочинства, як керівних ідей діяльності суду в процесі здійснення судочинства через призму застосування статті 6 Конвенції, де зазначається: «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»², можна дійти до висновку, що кожна особа має право звернутися до суду та право скористатися судовим процесом, як механізмом для відстоювання своїх прав та свобод.

Суд, як інститут держави, та судовий процес мають відповідати певним стандартам. Зазвичай ці стандарти закріплені в міжнародних документах і на превеликий жаль, у сучасних державах судова система не завжди відповідає цим стандартам. Проте, держави, які входять до Ради Європи між собою дійшли домовленості про те, що дотримання стандартів буде контролюватися Європейським судом з прав людини. Україна з 9 листопада 1995 року, стала повноправним членом Ради Європи, визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського суду. Було запроваджено механізми, які сприяли б гармонізації правової системи нашої держави з нормами й стандартами Ради Європи.

Бажання України вступити до Європейського Союзу викликає необхідність у створенні та забезпеченні належним

Нова концепція кримінального процесуального доказування (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства України* 63–79; М А Погорецький, Доказування у кримінальному процесі: гносеологічні і правові проблеми (2008) 3 *Вісник Акад. правових наук України* 266–275; М А Погорецький, Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, Юридична література, 27 листопада 2013 р.) / Ю П Алєнін 17–21.

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (1996) 30 *Відомості Верховної Ради України* 141.

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004> дата звернення 20.05.2021.

ступенем захисту учасників правовідносин у випадку виникнення спорів між ними, провокує спроби гармонізувати власне законодавство з нормативно-правовою базою держав ЄС, необхідність у тому, що б забезпечити правосуддя сучасному рівню науково-технічного прогресу, ступеню розвитку економічних відносин та загальновизнаним міжнародним стандартам, подібний напрям нашої держави вимагає істотного оновлення процесуального законодавства. Євроінтеграційні прагнення України вже призвели до перегляду усталених підходів до доказування, зокрема в частині імплементації міжнародних «стандартів доказування». Впровадження останніх викликало жваву дискусію серед учених-процесуалістів, зумовлену, з одного боку в необхідності чіткого розуміння їх змісту та системи, а з іншого – необхідності їх узгодження з національними правовими традиціями.

Категорія «стандарт доказування» (standards of proof) є історично сформованою в країнах англосаксонської правової системи, де особливе місце посідає прецедентна практика, а саме судовий прецедент, як джерело права. Стандарт доказування у судочинстві дозволяють позначити точку між двома крайнощами: гіпотезою з одного кінця та абсолютною впевненістю з іншого¹. Термін «стандарт доказування» у країнах common law інтерпритують, як такий, що не передбачає необхідності стовідсоткової переконливості суду чи присяжних в певному факті для того аби визнати його доведеним. Таким чином формування стандартів доказування у країнах загального права відбувалося через судові рішення, а отже значний внесок для розуміння та утворення поняття і змісту даної концепції здійснили судді. Прецедент-

ний характер судових рішень призвів до подальшого широкого використання сформованих стандартів доказування в судовій практиці, удосконалення їх змісту та уточнення сфери застосування, а також до розширення системи стандартів доказування². В Україні ж відсутнє формалізоване поняття «прецеденту», оскільки за всіма ознаками її віднесено до романо-германської системи права, головною ознакою якої є те, що саме нормативно-правовий акт виступає джерелом права, можливо саме ця відмінність і спричинила дискусію стосовно використання даної концепції у судовій практиці. Хоча і заперечувати існування прецеденту в Україні ми не можемо, оскільки, згідно теорії права прецедент може виступати у формі теоретичних даних – формою тлумачення нормативних приписів, зокрема Верховним судом.

Таким чином є необхідність у тлумаченні поняття «стандарт доказування» з точки зору науковців та практиків з метою уникнення невизначеності під час аналізу українського законодавства та судової практики, зокрема. До прикладу в теорії господарського права К. М. Пільков зазначав, що термін «стандарт доказування» (standard of proof) використовується для позначення рівня ймовірності, до якого обставина повинна бути підтверджена доказами, щоб вважатись дійсною, бере витоки з доктрини правових систем загального права, звідки він був запозичений у теорію та практику доказування у міжнародному комерційному арбітражі³. Також під цим поняттям розуміють формулу доказовості поза розумними сумнівами (beyond a reasonable doubt), адже стандарт доказування не має на меті встановити істину, а лише переконати суд в правоті однієї із сторін⁴. Досить цікавим є підхід

¹ K Del Mar, *The International Court of Justice and Standards of Proof*. The ICJ and the Development of International law. The Lasting Impact of the Corfu Channel case (London, Routledge, 2011) 98–123.

² Г Р Крет, *Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи* (дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Одеса. нац. ун-т. Одеська юрид. акад. 2020) 560.

³ К М Пільков, *Теорія і практика доказування у міжнародному комерційному арбітражі*: монографія (Київ, Освіта України, 2016).

⁴ *Гражданский процесс* / Вершинин А П, Кривоносова Л А, Митина М А; под ред В А Мусина, Н А Чечиной, Д М Чечота. изд. 3-е, перераб. и доп. (Москва, Проспект, 2001) 542.

Л.В. Мелех до поняття «стандарт доказування» – це певна умовна межа, за якою кількісна характеристика знань, отриманих судом у процесі розгляду справи, переходить у таку їх якість, що дає підстави суду ухвалити, на його думку, істинне рішення¹. Наприклад, Б.П. Ратушна визначає стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання². Доцільно буде також звернутися до наукових підходів визначення вже згаданого поняття в теорії кримінального права. До прикладу, В.В. Вапнярчук розглядає стандарти доказування як певний умовний взірєць, орієнтир, оптимальний рівень вимог, що свідчить про достатність знань (як в об'єктивному (певна сукупність доказів), так і в суб'єктивному (певний рівень переконаності) аспекті) для прийняття відповідного процесуального рішення³. Натомість О.В. Литвин пов'язує поняття стандартів доказування виключно з поняттям внутрішнього переконання та визначає їх як рівень внутрішнього переконання слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, який є результатом оцінки доказів, необхідним для прийняття початкового, проміжного або підсумкового процесуального рішення у кримінальному провадженні⁴. Цікавим є підхід Х.Р. Слюсарчука, який під стандартами доказування у кримінальному провадженні розуміє закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві та правових позиціях вищих судових інстанцій правила, що охоплюють кількісну та якісну складову доказування, виконання яких стороною обвинувачення (в окремих випадках, –

також стороною захисту) забезпечує рівень переконання (переконаності), придатний для ухвалення процесуальних рішень, що обмежують права та свободи особи у кримінальному провадженні⁵. Подібну позицію у своїй науковій праці висловлює Г.Р. Крет, на думку якої стандарти доказування являють собою систему закріплених у нормах кримінального процесуального закону та сформованих у судовій практиці Верховного Суду правил, які забезпечують формування суб'єктом доказування достатньої сукупності належних, допустимих і достовірних доказів і досягнення за результатами їх оцінювання рівня переконання, необхідного для прийняття відповідного процесуального рішення⁶. Вважаю останні наукові підходи науковців доцільними та актуальними для судочинства й тепер і не лише для кримінального.

Також, необхідно зазначити, що в практиці Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, також існує доволі цікавий та ґрунтовний підхід до визначення поняття «стандарти доказування». Відповідно, у Постанові від 25 червня 2020 року у справі № 924/233/18, Верховний Суд зазначив, що «стандартами доказування є спеціальні правила, якими суд має керуватися під час вирішення справи. Ці правила дозволяють оцінити, наскільки вдало сторони виконали вимоги щодо тягара доказування і наскільки вони змогли переконати суд у своїй позиції, що робить оцінку доказів більш алгоритмізованою та обґрунтованою»⁷. Видається доцільним зазначити і свій підхід до ви-

¹ Л В Мелех, Правова характеристика інституту доказів і доказування закордонних країн (2016) 1 *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 252–261.

² Б Ратушна, Стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання (2012) 6 *Право України* 282.

³ В В Вапнярчук, Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія (Харків, Юрайт, 2017) 408.

⁴ О В Литвин, Кримінальне процесуальне доказування у стадії судового розгляду (дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015) 214.

⁵ Х Р Слюсарчук, Стандарти доказування у кримінальному провадженні (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017) 24.

⁶ Г Р Крет, Поняття й ознаки стандартів доказування в доктрині кримінального процесу (2018) 6 (2) *Visegrad journal on human rights* 133–138.

⁷ Постанова Верховного Суду від 25.06.2020 по справі № 924/233/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664>> дата звернення 20.05.2021.

значення даного поняття як обсягу правил, закріплених у нормативно-правових актах та у судовій практиці національного законодавства, що передбачають установлення необхідного ступеня достовірності поданих сторонами доказів, з метою подальшого визнання тягара доказування знятим, а фактичну обставину – встановленою та доведеною належним чином для того, щоб суд мав змогу прийняти справедливе та законне рішення у справі.

Категорія «стандарт доказування» згідно теоретичних підходів та світової наукової практики має певну градацію на підкатегорії (складові) стандартів доказування:

- Підвищений стандарт доказування – «ясні та переконливі докази» (clear and convincing evidence);
- Високий стандарт доказування – «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt);
- Базовий стандарт доказування – «баланс ймовірностей» (balance of probabilities) або «перевага доказів» (preponderance of the evidence);
- Понижений стандарт доказування – «достатні підстави» (probable cause);
- Низький стандарт доказування – «розумні підозри» або «на перший погляд» (prima facie) або «обґрунтована підозра» (reasonable suspicion).

У доктрині країн common law наявність системи взаємопов'язаних стандартів доказування очевидна. К. М. Клермонт стверджує: «те, що у науці єдине, під час практичної діяльності розділяється на три різні стандарти (автор називає їх «магічним числом три») – «перевагу доказів» («баланс ймовірностей»), «чіт-

ких та переконливих доказів» та «поза розумним сумнівом»¹. Варто зазначити, що теоретики та практики вважають за доцільне та необхідне у кримінальному праві використовувати стандарт доказування – «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt), як більш високий стандарт. Така концепція, як «поза розумним сумнівом» почала використовуватися судами Англії при здійсненні правосуддя, починаючи ще з кінця XVIII століття. Що ж до цивільного та господарського судочинства, то в Англії використовується стандарт доказування «баланс ймовірностей» (balance of probabilities), у той час як у США використовують два стандарти, один з яких класичний стандарт – «перевага доказів» (preponderance of the evidence) та більш жорсткий стандарт «ясні та переконливі докази» (clear and convincing evidence)².

Цікавим є також те, що Європейський суду з прав людини маючи субсидіарний характер, який полягає у тому, що суд відсторонений від національних судів та не втручається у їх діяльність, а зокрема питання доказування та вибору певного стандарту доказування, все ж таки у своєму рішенні від 11 лютого 2003 року у справі «Рінгвольд проти Норвегії» вказав, що стандарт доказування у кримінальних справах має бути вищий, ніж у цивільних та господарських³. Подібний підхід ми можемо зустріти і у рішенні від 23 серпня 2016 року у справі «Дж. К. та інші проти Швеції»⁴, де Європейського суду з прав людини вказав, що у країнах загального права у кримінальних справах діє стандарт доказування «поза розумним сумнівом» («beyond reasonable doubt»), натомість, у цивільних та гос-

¹ K M Clermont, Procedure's Magical Number Three: Psychological Bases for Standards of Decision (1987) *Cornell Law Faculty Publications* 1115–1155

² K M Clermont, Comparative View of Standards of Proof (2002) 50 *American Journal of Comparative Law* 243–275 <<https://scholarship.law.cornell.edu/facpub/222>> дата звернення 20.05.2021.

³ Справа «Рінгвольд проти Норвегії» (Ringvold v. Norway), заява № 34964/97, рішення Європейського Суду з прав людини від 11.02.2003 <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60933%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60933%22]})> дата звернення 20.05.2021.

⁴ Справа «Дж. К. та інші проти Швеції» («J.K. AND OTHERS v. SWEDEN»), заява № 59166/12, рішення Європейського Суду з прав людини від 23.08.2016 <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22OTHERS%20v.%20SWEDEN%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-165442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22OTHERS%20v.%20SWEDEN%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-165442%22]})> дата звернення 20.05.2021.

подарських справах не вимагається такого високого стандарту, «балансу вірогідності вважається достатньо». Суд зобов'язаний вирішити чи заслуговує вимога заявника довіри, керуючись балансом вірогідності наданих доказів, а також правдивості тверджень заявника. Та й взагалі сутність стандарту доказування більш доречно розглядати через призму практики ЄСПЛ, яка містить в собі – фундаментальні права та основоположні свободи людини, як пріоритетні. Показовим є той факт, що ЄСПЛ розглядає справи на предмет дотримання національними судами вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, виходячи з того, чи був досягнутий «необхідний ступінь (стандарт) доказування»¹, а не стосовно того, чи істина була встановлена. Серед згаданих стандартів доказування ЄСПЛ для кримінальних справ вважає доречним застосовувати стандарт доказування з найвищим ступенем достовірності: «поза розумним сумнівом». У той же час для цивільних та господарських справ він вважає за доречне використовувати стандарт із середнім ступенем впевненості, так як від кожної зі сторін справи вимагається довести свою позицію на балансі простої ймовірності доказів (щось більш імовірно, ніж ні), як у справі «Грейсон і Барнем проти Сполученого Королівства», де розглядалося питання про конфіскацію активів осіб засуджених за злочини пов'язані з незаконним обігом наркотиків, тягар доказування по цій справі переходив до особи, яка за принципом «більшої вірогідності» повинна була довести, що грошові кошти надходили із законного джерела та що сума

ліквідного майна є меншою за встановлену суму його доходів від торгівлі наркотиками². Зазначений підхід ЄСПЛ також знайшов своє підтвердження у справі «Коробов проти України», де у пункті 65 зазначено, що Суд при оцінці доказів, як правило, застосовує критерій доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства»). Проте, така доведеність може впливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростовних презумпцій факту³.

Також важливо відмітити той факт, що й у судовій практиці України вже є визнаною певна система категорій «стандарт доказування»:

- «баланс імовірностей» (balance of probabilities) або «перевага доказів» (preponderance of the evidence);
- «наявність чітких та переконливих доказів» (clear and convincing evidence);
- «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt).⁴

Також виокремлюють стандарти «обгрунтована підозра» (prima facie) та «достатня підстава» (probable cause). Необхідно зазначити, що стандарти «обгрунтована підозра» та «достатня підстава» є відносно новими, оскільки мають свій початок із практики ЄСПЛ, однак це не означає, що вони застосовуються меншою мірою. Стандарт «обгрунтована підозра» згадується безпосередньо у Європейській конвенції з прав людини, а відповідно і у судових рішеннях, візьмомо до прикладу рішення «Тимошенко проти України» від 30 квітня 2013 року⁵. Насправді, ще в 1959 році у справі «Нільсен проти

¹ М Де Сальвіа, Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. (СПб., Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004) 1072.

² Справа «Грейсон і Барнем проти Сполученого Королівства» (Case of Grayson and Barnham v United Kingdom) (заява № 19955/05): рішення Європейського Суду з прав людини від 23.09.2008. HUDOC. European Court of Human Rights <<http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-88541>> дата звернення 20.05.2021.

³ Справа «Коробов проти України». (Korobov v. Ukraine), заява № 39598/03. рішення Європейського Суду з прав людини від 21.07.2011 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790#Text> дата звернення 20.05.2021.

⁴ Постанова Верховного Суду від 25.06.2020 по справі № 924/233/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664>> дата звернення 20.05.2021.

⁵ Справа «Тимошенко проти України». (Tymoshenko v. Ukraine) заява № 49872/11, рішення Європейсько-

Данії» ЄКПЛ встановила, що обґрунтованість підозри у вчиненні кримінального правопорушення має встановлюватися відповідно до фактів і обставин справи, які існували в момент затримання чи тримання під вартою, а не про тих, що виникли в більш пізній момент часу.¹ Такий підхід до розуміння стандарту доказування «обґрунтована підозра» зберігся й в практиці ЄСПЛ із застереженням, що у випадку продовження строку тримання особи під вартою доведенню підлягає, що підозра продовжує існувати та залишається «обґрунтованою» протягом усього строку тримання під вартою.² Слід зазначити, що лише 1990 році у справі «Фокс, Кемпбелл та Гартлі проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ розтлумачив стандарт доказування «обґрунтована підозра» як існування фактів чи інформації, яка б задовольнила об'єктивного спостерігача, що відповідна особа могла вчинити кримінальне правопорушення³. Категорії «обґрунтована підозра» (*prima facie*) та «достатня підстава» (*probable cause*) також можна зустріти в українському процесуальному законодавстві але переважно кримінального права. Законодавець прямо передбачив, що обґрунтована підозра є необхідною передумовою застосування заходів забезпечення кримінального провадження (п. 1 ч. 3 ст. 132 КПК України), у тому числі при вирішенні питання про арешт майна (п. 3 ч. 2 ст. 173 КПК України); однією з підстав застосування запобіжних заходів (ч. 2 ст. 177; п. 1 ч. 1 ст. 194 КПК України); підставою проведення

окремих негласних (слідчих) розшукових дій (ч. 1 ст. 269–1 КПК України). Системне тлумачення норм КПК України дозволяє стверджувати, що стандарт доказування «обґрунтована підозра» має виконуватися при повідомленні особи про підозру відповідно до ст. 276 КПК України. Зважаючи на те, що Конвенція є частиною національного законодавства України⁴ та має надзаконодавчий (*supralegislative*) характер⁵, слід дійти висновку, що затримання за ст. 207, 208 КПК України також здійснюється на підставі стандарту доказування «обґрунтована підозра», хоча це й не передбачено прямо в тексті КПК України⁶. Щодо категорії «достатня підстава», то вона не є такою, що існує сама по собі, а переважно слугує додатком до стандарту доказування обґрунтована підозра. Тут слід звернути увагу на те, що ЄСПЛ неодноразово вказував на динамічний характер стандарту доказування обґрунтована підозра, а особливо у справах, де заявники оскаржували застосування запобіжного засобу у вигляді тримання під вартою і часто саме «достатня підстава» може вплинути на рішення суду. Так, за ч. 3 ст. 5 Конвенції існування «обґрунтованої підозри» у вчиненні затриманою особою кримінального правопорушення є необхідною умовою (*conditio sine qua non*) тримання під вартою, однак із плином часу її стає недостатньо. У такому випадку Суд має встановити, чи національні суди з'ясували наявність інших «відповідних» і «достатніх» обставин, які обґрунтовують продовження тримання особи під

го Суду з прав людини від 30.04.2013 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_924#Text> дата звернення 20.05.2021.

¹ Case of Nielsen v. Denmark (Application № 343/57): Decision of the European Commission of Human Rights 06.07.195914 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57545>> accessed 20.05.2021.

² М А Погорецький, О А Міцкан, Стандарти доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику (2019) 1 *Вісник кримінального судочинства* 37–49.

³ 8 Case of Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom (Application № 12244/86; 12245/86; 12383/86): Judgement of the European Court of Human Rights 30.08.1990 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57721>> accessed 20.05.2021.

⁴ Конституція України: Основний Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, ст. 9 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> дата звернення 20.05.2021.

⁵ Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV ст. 19 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>> дата звернення 20.05.2021.

⁶ М А Погорецький, О А Міцкан, Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у практиці Європейського суду з прав людини: вплив на вітчизняну правозастосовну практику (2019) 1 *Вісник кримінального судочинства* 37–49.

вартою, а також чи виявили національні органи влади «особливу старанність» при здійсненні кримінального провадження. До таких «відповідних» і «достатніх» обставин належать ризик переховування від правосуддя, ризик здійснення тиску на свідків чи спотворення доказів, ризик змови, ризик вчинення іншого кримінального правопорушення та інші¹. Також варто звернути увагу на справу «Макаренко проти України» де Європейський суд з прав людини постановив, що стандарт «достатня підстава»² має бути встановлено національними судами разом і з стандартом доказування «обґрунтована підозра» – ще при прийнятті першого рішення про тримання під вартою, таким чином доведеність ризиків є обов'язковою передумовою застосування запобіжних заходів, а зокрема тримання під вартою³. Це звісно є позитивним прецедентом, оскільки спрямовано на захист прав людини від зовнішнього втручання, до поки не буде повноцінної переконаності у імовірності вчинення нею кримінального правопорушення. Однак, в Україні дана практика ЄСПЛ ігнорується.

Згадуючи про «достатність» у кримінальному процесі⁴, слід згадати, що з ГПК України було вилучено таке поняття та ознаку доказів, як «достатність»,

яка все ж продовжує діяти в цивільному судочинстві, згідно з якою достатність доказів або їхня сукупність означає, що вони або їхня кількість і вагомість дають змогу суду зробити висновок про існування або відсутність певного юридичного факту (фактів), на підтвердження якого вони зібрані. На заміну «достатності» прийшла «вірогідність».

Так, судячи з проаналізованих джерел, можна дійти висновку, що для господарського процесуального права дійсно більш доречним є використання такого стандарту доказування, як «баланс вірогідності», а ніж «поза розумним сумнівом». І це здається цілком розумним, оскільки проблеми доказування у господарському процесі традиційно розглядаються через призму вимог принципу змагальності. Змагальність сторін не має свого прямого матеріального закріплення у Європейській конвенції з прав людини, однак її відносять до статті 6 згаданої Конвенції, як складова права на справедливий суд, а також змагальність активно використовується у міжнародній судовій практиці, про що свідчать наступні рішення: «Руїз-Матеос проти Іспанії»⁵, «Мантованеллі проти Франції»⁶, «Лобо Мачадо проти Португалії»⁷ і «Фермойлен проти Бельгії»⁸,

¹ Case of Ara Harutyunyan v. Armenia (Application No 629/11): Judgement of the European Court of Human Rights 20.10.2016 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167561>> accessed 20.05.2021.

² М. А. Погорельський, О. А. Міцкан, Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі України (2019) 3 *Вісник кримінального судочинства* 31–42 <https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSKAN.pdf> дата звернення 22.05.2021.

³ Case of Makarenko v. Ukraine (Application No 622/11): Judgement of the European Court of Human Rights 30.01.2018 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79293>> accessed 20.05.2021.

⁴ М. А. Погорельський, О. А. Міцкан, Стандарт доказування «достатня підстава» у кримінальному процесі України (2019) 3 *Вісник кримінального судочинства* 31–42 <https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSKAN.pdf> дата звернення 22.05.2021.

⁵ Справа «Руїз-Матеос проти Іспанії». (Ruiz-Mateos v. Spain), заява № 12952/87, рішення Європейського Суду з прав людини від 23.06.1993 р. <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%20CASE%20OF%20RUIZ-MATEOS%20v.%20SPAIN%22%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57838%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%20CASE%20OF%20RUIZ-MATEOS%20v.%20SPAIN%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57838%22]})> дата звернення 20.05.2021.

⁶ Справа «Мантованеллі проти Франції». (Mantovanelli c. France), заява № 21497/93 рішення Європейського Суду з прав людини від 18 березня 1997 р., <[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Mantovanelli%20c.%20France%22\],%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58023%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Mantovanelli%20c.%20France%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58023%22]})> дата звернення 20.05.2021.

⁷ Справа «Лобо Мачадо проти Португалії» (LoboMachado v. Portugal), заява № 15764/89, рішення Європейського Суду з прав людини від 20.02.1996 р., <[https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-103922&filename=CASE%20OF%20LOBO%20MACHADO%20v.%20PORTUGAL%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-103922&filename=CASE%20OF%20LOBO%20MACHADO%20v.%20PORTUGAL%20-%20[Russian%20Translation].pdf)> дата звернення 20.05.2021.

⁸ Справа «Фермойлен проти Бельгії» (Vermeulen v. Belgium), заява № 19075/91, рішення Європейсько-

відповідно, та рішення у справі «Нідерост-Губер проти Швейцарії»¹. Даний принцип є закріпленим у стаття 13 Господарського процесуального кодексу України наступним чином: «Судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності сторін. Кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом.»². На підставі чого можна констатувати, що впровадження принципу змагальності у сучасному господарському судочинстві, сприяє тому, що сторони грають основну роль по відношенню до визначення предмету доказування та активно використовують всі можливі процесуальні засоби для доведення своєї позиції перед судом. Яскравим прикладом застосування принципу змагальності в українському судочинстві є наступні постанови Верховного Суду від 4 березня 2021 року у справі № 908/1879/17, від 18 листопада 2019 у справі № 902/761/18, від 10 вересня 2019 року у справі № 916/2403/18, постанова від 2 жовтня 2018 року у справі № 910/18036/17 та постанова від 14 серпня 2018 у справі № 905/2382/17 і це далеко не весь перелік справ де, Верховний Суд зазначав, що принцип змагальності у господарському судочинстві найбільшою мірою відповідає стандарт переваги більш вагомих доказів, тобто, коли висновок про існування стверджованої обставини з урахуванням поданих

доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний і саме цей стандарт, як правило, має застосовуватись при розгляді господарських спорів³. Необхідно відмітити, що процесуальні кодекси України закріплюють за судом право оцінювати докази відповідно до свого внутрішнього переконання, яке повинно ґрунтуватися на повному, всебічному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Часто аспект внутрішнього переконання підпадає під критику з боку сторін судового процесу, а особливо у випадку відсутності належного обґрунтування в мотивувальній частині рішення. Проте, застосування конкретного стандарту доказування допомагає судді забезпечити себе хоча б мінімальним ступенем впевненості та зменшує ймовірність ухвалення абсолютно різних рішень в однотипних справах.

Цікавим є той факт, що такий актуальний на сьогоднішній день для господарського судочинства стандарт доказування, як вірогідність є відносно новим і гадаю основною причиною для його залучення та закріплення на законодавчому рівні є саме євроінтеграційна політика України. Верховною Радою був прийнятий Закон України № 132-IX від 20 вересня 2019 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні», який набув чинності 17 жовтня 2019 року та відповідно «посприяв» внесенню змін до Господарського процесуального кодексу України.

го Суду з прав людини від 20.02.1996 р., <[¹ Справа «Нідерост-Губер проти Швейцарії» \(Nideröst Huberv. Switzerland\), заява № 18990/91, рішення Європейського Суду з прав людини від 18.01.1997 р. <\[² Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.91 р. \\(станом на 01.07.2002 р.\\) \\(Київ, Видавничий Дім «Ін Юре», 2002\\) 214.\]\(https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Nideröst%20Huber%20v.%20Switzerland%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58199%22\]}> дата звернення 20.05.2021.</p>
</div>
<div data-bbox=\)](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Vermeulen%20v.%20Belgium%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57985%22]}> дата звернення 20.05.2021.</p>
</div>
<div data-bbox=)

³ Постанова Верховного Суду від 04.03.2021 року по справі № 908/1879/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95343913>> дата звернення 20.05.2021; Постанова Верховного Суду від 18.11.2019 року по справі № 902/761/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85710940>> дата звернення 20.05.2021; Постанова Верховного Суду від 10.09.2019 по справі № 916/2403/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84320526>> дата звернення 20.05.2021; Постанова Верховного Суду від 02 жовтня 2018 року по справі № 910/18036/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77112562>> дата звернення 20.05.2021; Постанова Верховного Суду від 14.08.2018 по справі № 905/2382/17 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/76026164>> дата звернення 20.05.2021.

Було, зокрема змінено назву статті 79 ГПК з «Достатність доказів» на нову – «Вірогідність доказів» та викладено її у новій редакції, що фактично і сприяло впровадженню в господарський процес такого стандарту доказування, як «вірогідності доказів», який на противагу «достатності доказів», вказує на необхідність суду зіставляти докази, які подаються до суду відповідачем та позивачем. Різниця полягає в тому, що з введенням в дію нового стандарту не є необхідним надати достатньо доказів для підтвердження якоїсь обставини (факту), а необхідним стає надати саме ті докази, які зможуть пересилити доводи протилежної сторони по справі. Фактично можна сказати, що акцентується увага не так на кількості, як на якості доказів. Станом на сьогодні зміст згаданої статті наступний: «Наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.»¹. Актуально буде звернути увагу на справу Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду № 907/477/20 де зазначається, що введений в дію новий стандарт доказування «вірогідність доказів», на відміну від «достатності доказів», підкреслює необхідність співставлення судом доказів, які надає позивач та відповідач. Тобто з введенням в дію нового стандарту доказування необхідним є не надати достатньо доказів для підтвердження певної обставини, а надати саме ту їх кількість, яка зможе переважити доводи протилежної сторони судового процесу. Тлумачення змісту статті 79

Господарського процесуального кодексу свідчить, про те, що обов'язок оцінювати докази, обставини справи з огляду на їх вірогідність, яка дозволяє дійти висновку, що факти, які розглядаються, скоріше були (мали місце), аніж не були – покладено на суд². Такий підхід узгоджується з судовою практикою Європейського суду з прав людини, юрисдикція якого поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції (пункт 1 статті 32 Конвенції). Так, зокрема, у рішенні 23 серпня 2016 року у справі «Дж. К. та Інші проти Швеції» («J.K. AND OTHERS v. SWEDEN») ЄСПЛ наголошує, що «у країнах загального права у кримінальних справах діє стандарт доказування «поза розумним сумнівом» («beyond reasonable doubt»). Натомість, у цивільних справах закон не вимагає такого високого стандарту; скоріше цивільна справа повинна бути вирішена з урахуванням «балансу вірогідностей». <...> Суд повинен вирішити, чи являється вірогідність того, що на підставі наданих доказів, а також правдивості тверджень заявника, вимога цього заявника заслуговує довіри». Схожий стандарт під час оцінки доказів застосовано у рішенні ЄСПЛ від 15.11.2007 у справі «Бендерський проти України» («BENDERSKIY v. Ukraine»), в якому суд оцінюючи фактичні обставини справи звертаючись до балансу вірогідностей вирішуючи спір виходив з того, що факти встановлені у експертному висновку, є більш вірогідним за інші докази³.

Так як стандарти доказування походять з країн загального права, то хотілося б звернути увагу на першочерговий підхід до стандарту «вірогідність доказів», а саме у справі Міллер проти Міністра пенсій (Miller v. Minister of Pensions) ще в 1947 році Верховним судом Великої Британії було здійснено наступне тлумачення «балансу ймовірностей»: «якщо

¹ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>> (Київ, Видавничий Дім «Ін Юре», 2002) 214.

² Постанова Верховного Суду від 26.10.2020 року по справі № 907/477/20 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92440011>> дата звернення 20.05.2021.

³ Постанова Верховного Суду від 25.06.2020 по справі № 924/233/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/>>

докази такі, що трибунал (тобто суд) може сказати «ми вважаємо це більш ймовірним, ніж неймовірним», тоді тягар скидається, але якщо ймовірності рівні, тягар доказування залишається, а обставина вважається недоведеною»¹. Відповідно до проаналізованого прецедента, для належного вирішення справи, суб'єктивна впевненість суду, що факт скоріше був, а ніж не був, має становити ймовірність понад 51 %. У то й же час оцінюючи докази і дійшовши висновку, що факти встановлені лише на 50 % рішення винесене судом буде на користь відповідача, що підтверджується рішенням Палати Лордів Сполученого Королівства від 16 травня 1985 року².

Фактично можна сказати, що баланс ймовірностей або перевага доказів є актуальним як для господарського так і для цивільного права, де основним принципом судочинства виступає змагальність, у той час, як на суд покладаються обов'язки арбітра. Здійснюючи подібну функцію суддя керується своїм внутрішнім переконанням і якщо після оцінки доказів внутрішнє переконання судді каже йому, що факт скоріше був, а ніж не мав місця, то факт можна вважати доведеним. Здійснюючи подібну оцінку, суддя досліджує докази з точки зору їх належності, допустимість, достовірність кожного доказу окремо та вірогідність доказів, а також взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Також вартує уваги той факт, що іноді суди визнають стандарт доказування в тій чи іншій справі завищеним, то б

то таким, що не відповідає встановлений до певного правопорушення відповідальності, а отже є надмірним. До прикладу, суди першої та апеляційної інстанцій висувають до відповідача високі вимоги в частині доказування, які можна цілком прирівняти до вимог у кримінальному процесі де переважно використовується стандарт «поза розумним сумнівом», наприклад призначення експертизи. Яскравим прикладом застосування такого стандарту доказування в господарському судочинстві слугує постанова Північного апеляційного господарського суду від 24 листопада 2020 року у справі № 910/15222/18, в якій суд із власної ініціативи призначив судову експертизу та поклав її висновок в основу судового рішення про скасування рішення АМКУ.³ Однак потім Верховний Суд постановою від 10 березня 2021 року скасував рішення судів попередніх інстанцій, резюмувавши: «Як місцевому, так і апеляційному господарським судам належало не перебирати на себе не притаманні судам функції органів АМКУ, а лише перевірити наявність чи відсутність передбачених статтею 59 Закону № 2210 (Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів») підстав для визнання рішення АМКУ недійсним»⁴. Застосування господарськими судами високого стандарту доказування «поза розумним сумнівом» не є виправданим з огляду на встановлену в частині 1 статті 79 Господарського

Review/90205664> дата звернення 20.05.2021; Справа «Дж. К. та Інші проти Швеції» (J.K. AND OTHERS v. SWEDEN) заява № 19075/91, рішення Європейського Суду з прав людини від 20.02.1996 р., <[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_313#Text](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22J.K.%20AND%20OTHERS%20v.%20SWEDEN%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-165442%22]}> дата звернення 20.05.2021; Справа «Бендерський проти України» (BENDERSKIY v. Ukraine) заява № 19075/91, рішення Європейського Суду з прав людини від 20.02.1996 р., < дата звернення 20.05.2021.

¹ M Schweizer. The civil standard of proof – what is it, actually? (Bonn, Max Planck Institute for Research on Collective Goods, 2013) 33.

² Rhesa Shipping CO SA v. Edmunds: United Kingdom House of Lords decision 16.05.1985 № 15 <<https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1985/15.html>> дата звернення 20.05.2021;

³ Постанова Північного апеляційного господарського суду від 24.11.2020 по справі № 910/15222/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93227319>> дата звернення 20.05.2021.

⁴ Постанова Верховного Суду від 10.03.2021 року по справі № 910/15222/18 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95567204>> дата звернення 20.05.2021.

процесуального кодексу України вірогідність доказів, а також принцип змагальності господарського судочинства. Подібна практика, стосовно надмірного стандарту доказування присутня і в практиці Європейського суду з прав людини, а зокрема у справах: «Хамідов проти Росії», де Європейський суд з прав людини поклав в основу свого рішення про порушення державою-відповідачем статті 6 Конвенції висновок про те, що національні суди встановили для заявника надзвичайний та заздалегідь недосяжний стандарт доказування¹ та «Дюльдін та Кіслов проти Росії» Європейським судом з прав людини зазначено аналогічне, що суди застосували незвично високий стандарт доказування². Згадані справи ЄСПЛ не відносяться безпосередньо до господарського права, однак слугують підтвердженням того, що практика, коли стандарт доказування завищений є не лише в межах України та господарського права – ця проблема є значно ширшою. Постає запитання: «Чи використання стандарту доказування «поза розумним сумнівом», який є надмірним у господарському процесі, з огляду на судову практику, ми можемо вважати позитивним аспектом з точки зору бажання суду встановити всі обставини справи і дійти дійсно справедливого рішення, чи все ж таки вважати це свавіллям і одним з методів затягування справи?». Питання лишається відкритим, оскільки об'єктивно бувають випадки, коли сторони є недостатньо обізнаними у праві і в такому разі подібна ініціатива суду може бути дуже доречною і зрозумілою, однак гадаю, що іноді й бувають випадки зловживання своїм становищем.

Висновки. Категорія «стандарт доказування» у господарському процесуальному праві України знаходиться на ета-

пі свого становлення та напрацювання з точки зору практики певних сталих підходів національних судів, включаючи в себе вивчення та аналіз європейських та загальносвітових тенденцій. Дещо для нас є зрозумілим, але й багато запитань досі лишаються без відповіді як з боку судової практики, так і з боку законодавства, що спонукає і далі вивчати цю тему через науковий підхід. Зрозуміло, що стандарт доказування дозволяє оцінити, наскільки вдало сторони виконали вимоги відносно тягаря доказування і чи вдалося їм належним чином переконати суд у своїй позиції, що робить оцінку доказів більш алгоритмізованою та обґрунтованою. Він сприяє швидкому розгляду справ, що об'єктивно можна віднести до позитивних змін. Спірним є той аспект, що ввівши до ГПК поняття «вірогідність доказів» було виключено поняття «достатність доказів», вважаю таку заміну досить дивною і мало обґрунтованою. Оскільки «вірогідність доказів» – це стандарт доказування, що не є ознакою доказу, таким, як належність, допустимість, достовірність та достатність, у той же час вірогідність є елементом змагальності процесу, свого роду, слугує спеціальним правилом для суду при розгляді справ, критерієм, на підставі якого суд оцінює докази з метою встановлення обставин у справі, тому їх взаємозамінність є малоочевидною. Особливо у мене викликає питання, коли суди тлумачать вірогідність, через «саме ту їх кількість» – вважаю це дивним, так як відповідно, до загального розуміння такого стандарту доказування, як вірогідність, навіть один доказ фактично може бути достатнім для того, аби підтвердити ту чи іншу обставину. Тут також варто зазначити, що у цивільному судочинстві, така ознака доказів, як «достатність»

¹ Справа «Хамідов проти Росії» (Khamidov v. Russia), заява № 72118/01, рішення Європейського Суду з прав людини від 15.11.2007 р., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%22CASE%20OF%20KHAMIDOV%20v.%20RUSSIA%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-119769%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%22CASE%20OF%20KHAMIDOV%20v.%20RUSSIA%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119769%22]}) дата звернення 20.05.2021.

² Справа «Дюльдін та Кіслов проти Росії» (Dyuldin and Kislov v. Russia), заява № 25968/02, рішення Європейського Суду з прав людини від 31.10.2007 р. <[https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-100260&filename=CASE%20OF%20DYULDIN%20AND%20KISLOV%20v.%20RUSSIA%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-100260&filename=CASE%20OF%20DYULDIN%20AND%20KISLOV%20v.%20RUSSIA%20-%20[Russian%20Translation].pdf)> дата звернення 20.05.2021.

все ще продовжує діяти, згідно з якою достатність доказів або їхня сукупність означає, що вони або їхня кількість і вагомість дають змогу суду зробити висновки про існування або відсутність певного юридичного факту (фактів), на підтвердження якого вони зібрані. Проаналізувавши інформацію з різних джерел, варто зазначити, що суди все ж таки розмежовують стандарти доказування у господарських та кримінальних справах, тим самим визнаючи порушення права на справедливий суд через встановлення надзвичайного та заздалегідь недосяжного стандарту доказування для сторін процесу. Можемо вказати, що подібна реформа є все ж таки позитивним зрушенням з точки зору євроінтеграції та справедливості судового розгляду у господарському процесі. Також варто зазначити, що дослідження стандартів доказування у кримінальному процесі є більш ґрунтовними, що в першу чергу пов'язано з тим, що стандарт доказування у кримінальному судочинстві має бути вищим, ніж у цивільному та господарському і ми з цим погоджуємося. Теоретики та практики вважають за доцільне та необхідне у кримінальному праві використовувати стандарт доказування – «поза розумним сумнівом», як більш високий стандарт. Також виокремлюють стандарти «обґрунтована підозра»

та «достатня підстава». Відповідно «обґрунтована підозра» є передумовою застосування заходів забезпечення кримінального провадження, однією з підстав застосування запобіжних заходів, підставою для проведення окремих негласних (слідчих) розшукових дій. Системне тлумачення норм КПК України дозволяє стверджувати, що стандарт доказування «обґрунтована підозра» має виконуватися при повідомленні особи про підозру відповідно до ст. 276 КПК України. Крім того слід зазначити, що суттєвим недоліком КПК є відсутність окремої статті, яка присвячена визначенню достовірності доказів (у ГПК така стаття є), оскільки це положення визначено, лише як складова змісту «належність» доказів. Також варто зазначити, щодо змагальності – вона трішки різниться у ГПК та КПК, оскільки саме засада змагальності послугувала рушійною силою до впровадження та функціонування, такого стандарту доказування, як «вірогідність», однак сторони і там, і там можуть самостійно подавати до суду докази. Отже, зважаючи на розбіжності, щодо доказування у процесах загалом та їх стандартів доказування зокрема, виникає необхідність у подальшому дослідженню даних категорій, а також внесення змін до вже наявного уніфікованого законодавства.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Economic Procedure Code of Ukraine] vid 06.11.91 r. (stanom na 01.07.2002 r.) (Kyiv, Vydavnychi Dim «In Yure», 2002) 214 [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR (1996) 30 Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 141 [in Ukrainian].
3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950] Zakon Ukrainy vid 17.07.1997 № 475/97-VR <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
4. Pro mizhnarodni dohovory [On international treaties] Zakon Ukrainy vid 29.06.2004 № 1906-IV st. 19 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

CASES

5. Case of Nielsen v. Denmark (Application No 343/57): Decision of the European Commission of Human Rights 06.07.195914 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57545>> accessed 20.05.2021.

6. 8 Case of Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom (Application No 12244/86; 12245/86; 12383/86): Judgement of the European Court of Human Rights 30.08.1990 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57721>> accessed 20.05.2021.
7. Case of Ara Harutyunyan v. Armenia (Application No 629/11): Judgement of the European Court of Human Rights 20.10.2016 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167561>> accessed 20.05.2021.
8. Case of Makarenko v. Ukraine (Application No 622/11): Judgement of the European Court of Human Rights 30.01.2018 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79293>> accessed 20.05.2021.
9. Rhesa Shipping CO SA v. Edmunds: United Kingdom House of Lords decision 16.05.1985 № 15 <<https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1985/15.html>> accessed 20.05.2021.
10. Postanova Pivnichnoho apeliatijnoho hospodarskoho sudu vid 24.11.2020 po spravi № 910/15222/18 [Resolution of the Northern Commercial Court of Appeal dated 11/24/2020 in case No. 910/15222/18] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93227319>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
11. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10.03.2021 roku po spravi № 910/15222/18 [Resolution of the Supreme Court dated March 10, 2021 in case No. 910/15222/18] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95567204>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
12. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 04.03.2021 roku po spravi № 908/1879/17 [Resolution of the Supreme Court dated 03/04/2021 in case No. 908/1879/17] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95343913>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
13. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 18.11.2019 roku po spravi № 902/761/18 [Resolution of the Supreme Court dated 11/18/2019 in case No. 902/761/18] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/85710940>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
14. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10.09.2019 roku po spravi № 916/2403/18 [Resolution of the Supreme Court dated 09/10/2019 in case No. 916/2403/18] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/84320526>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
15. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 02 zhovtnia 2018 roku po spravi № 910/18036/17 [Resolution of the Supreme Court dated October 2, 2018 in case No. 910/18036/17] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/77112562>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
16. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 14 serpnia 2018 roku po spravi № 905/2382/17 [Resolution of the Supreme Court of August 14, 2018 in case No. 905/2382/17] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/76026164>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
17. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 26.10.2020 roku po spravi № 907/477/20 [Resolution of the Supreme Court dated 10/26/2020 in case No. 907/477/20] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92440011>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
18. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 25.06.2020 roku po spravi № 924/233/18 [Resolution of the Supreme Court dated 06/25/2020 in case No. 924/233/18] <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
19. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 25.06.2020 po spravi № 924/233/18 [Resolution of the Supreme Court dated 06/25/2020 in case No. 924/233/18] <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
20. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 25 chervnia 2020 roku po spravi № 924/233/18 [Resolution of the Supreme Court of June 25, 2020 in case No. 924/233/18] <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
21. Sprava «Ringvold proty Norvehi» (Ringvold v. Norway), zaiava № 34964/97, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 11.02.2003 [The case «Ringvold v. Norway», application No. 34964/97, decision of the European Court of Human Rights dated 11.02.2003] <<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60933%22%5D%7D>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
22. Sprava «Dzh. K. ta inshi proty Shvetsii» («J.K. AND OTHERS v. SWEDEN»), zaiava № 59166/12, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 23.08.2016 [The case of «J. K. and others v. Sweden» («J.K. AND OTHERS v. SWEDEN»), application No. 59166/12, decision of the European Court of Human Rights dated August 23, 2016] <<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22OTHERS%20v.%20SWEDEN%22%2C%22doc%20umentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-165442%22%5D%7D%7D>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
23. Sprava «Greison i Barnem proty Spoluchenoho Korolivstva» (Case of Grayson and Barnham v United Kingdom) (zaiava № 19955/05): rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 23.09.2008. HUDOC. European Court of Human Rights [Case of Grayson and Barnham v United Kingdom (application no. 19955/05): decision of the European Court of Human Rights dated 23.09.2008. HUDOC. European Court of Human Rights] <<http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-88541>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].
24. Sprava «Korobov proty Ukrainy». (Korobov v. Ukraine), zaiava № 39598/03. rishennia Yevropeiskoho

Sudu z prav liudyny vid 21.07.2011 r. [The case «Korobov v. Ukraine». (Korobov v. Ukraine), application No. 39598/03. decision of the European Court of Human Rights dated 07/21/2011,] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790#Text> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

25. Sprava «Tymoshenko proty Ukrainy». (Tymoshenko v. Ukraine)' zaiava №49872/11, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 30.04.2013 r. [The Tymoshenko v. Ukraine case. (Tymoshenko v. Ukraine)' application No. 49872/11, decision of the European Court of Human Rights dated 04/30/2013] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_924#Text> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

26. Sprava «Ruiz-Mateos proty Ispanii». (Ruiz-Mateos v. Spain), zaiava № 12952/87, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 23.06.1993 r. [The Ruiz-Mateos v. Spain case. (Ruiz-Mateos v. Spain), application No. 12952/87, decision of the European Court of Human Rights dated 23.06.1993] <[%https://hudoc.echr.coe.int/eng/%5B%22fulltext%22;%22%22CASE%20OF%20RUIZ-MATEOS%20v.%20SPAIN%22%22](https://hudoc.echr.coe.int/eng/%5B%22fulltext%22;%22%22CASE%20OF%20RUIZ-MATEOS%20v.%20SPAIN%22%22)%22documentcollectionid%22;%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22;%222001-57838%22]> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

27. Sprava «Mantovanelli proty Frantsii». (Mantovanelli c. France), zaiava № 21497/93 rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 18 bereznia 1997 r. [The case of Mantovanelli v. France. (Mantovanelli v. France), application No. 21497/93 of the judgment of the European Court of Human Rights of 18 March 1997.] <<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Mantovanelli%20c.%20France%22,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%222001-58023%22%5D%7D>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

28. Sprava «Lobo Machado proty Portuhali» (LoboMachado v. Portugal), zaiava № 15764/89, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 20.02.1996 r. [Case «Lobo Machado v. Portugal», application No. 15764/89, decision of the European Court of Human Rights of 20.02.1996] <[https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-103922&filename=CASE%20OF%20LOBO%20MACHADO%20v.%20PORTUGAL%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-103922&filename=CASE%20OF%20LOBO%20MACHADO%20v.%20PORTUGAL%20-%20[Russian%20Translation].pdf)> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

29. Sprava «Fermoilen proty Bieliii» (Vermeulen v. Belgium), zaiava № 19075/91, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 20.02.1996 r. [Case «*Vermeulen v. Belgium*», application No. 19075/91, judgment of the European Court of Human Rights dated 20.02.1996] <[https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%{"fulltext":"\["Vermeulen%20v.%20Belgium"\],"documentcollectionid":"\["GRAND CHAMBER", "CHAMBER"\],"itemid":\["22001–57985"}\]](https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%7B%22fulltext%22:%5B%22Vermeulen%20v.%20Belgium%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%222001-57985%22%5D%7D)> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

30. Sprava «Niderost-Huber proty Shveitsarii» (Nideröst Huberv. Switzerland), zaiava № 18990/91, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 18.01.1997 r. [Case «Nideröst Huberv. Switzerland» (Nideröst Huberv. Switzerland), application No. 18990/91, decision of the European Court of Human Rights dated 18.01.1997] <<https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22fulltext%22:%5B%22Nidero%CC%88st%20Huber%20v.%20Switzerland%22,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%ER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%5B%22001-58199%22%5D%7D>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

31. Sprava «Dzh. K. ta Inshi proty Shvetsii» (J.K. AND OTHERS v. SWEDEN) zaiava № 19075/91, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 20.02.1996 r. [The case of «J. K. and Others v. Sweden» (J.K. AND OTHERS v. SWEDEN) application No. 19075/91, decision of the European Court of Human Rights dated February 20, 1996] <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?%22fulltext%22:%22J.K.%20AND%20OTHERS%20v.%20SWEDEN%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%222001-165442%22>> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

32. Sprava «Benderskiyi proty Ukrainy» (BENDERSKIY v. Ukraine) zaiava № 19075/91, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 20.02.1996 r. [The case «Benderskiy v. Ukraine» (BENDERSKIY v. Ukraine) application No. 19075/91, decision of the European Court of Human Rights dated February 20, 1996] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_313#Text> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

33. Sprava «Khamidov proty Rosii» (Khamidov v. Russia), zaiava № 72118/01, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 15.11.2007 r. [Khamidov v. Russia case, application No. 72118/01, decision of the European Court of Human Rights dated November 15, 2007] <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20KHAMIDOV%20v.%20RUSSIA%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%222001-119769%22%5D%7D> > data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

34. Sprava «Diuldin ta Kislov proty Rosii» (Dyuldin and Kislov v. Russia), zaiava № 25968/02, rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 31.10.2007 r. [Dyuldin and Kislov v. Russia case, application No. 25968/02, decision of the European Court of Human Rights dated October 31, 2007] <[https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-100260&filename=CASE%20OF%20DYULDIN%20AND%20KISLOV%20v.%20RUSSIA%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-100260&filename=CASE%20OF%20DYULDIN%20AND%20KISLOV%20v.%20RUSSIA%20-%20[Russian%20Translation].pdf)> data zvernennia 20.05.2021 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

35. Del Mar K, The International Court of Justice and Standards of Proof. The ICJ and the Development of International law. The Lasting Impact of the Corfu Channel case (London, Routledge, 2011) 98–123.
36. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozhukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional assignment of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 460 [in Ukrainian].
37. Schweizer M, The civil standard of proof – what is it, actually? (Bonn, Max Planck Institute for Research on Collective Goods, 2013) 33.
38. Vapniarchuk V V, *Teoriia i praktyka kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia* [Theory and practice of criminal procedural evidence] monohrafiia (Kharkiv., Yurait, 2017) 408 [in Ukrainian].
39. Hrazhdanskyi protsess [Civil process] Vershynyn A P, Kryvonosova L A, Mytyna M A y dr.; pod red V A Musyna, N A Chechynoi, D M Chechota. yzd. 3-e, pererab. y dop. (Moskva, Prospekt, 2001) 542 [in Russian].
40. De Salvia M, *Pretsedenty Evropeiskoho Suda po pravam cheloveka. Rukovodiashchye pryntsypy sudebnoi praktyky, otnosiashchiesia k Evropeiskoi konventsii o zashchite prav cheloveka y osnovopolozhnykh svobod. Sudebnaia praktyka s 1960 po 2002 g.* [Precedents of the European Court of Human Rights. Guiding principles of judicial practice relating to the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Judicial practice from 1960 to 2002] (SPb., Yzd-vo «Iurydicheskyi tsentr Press», 2004) 1072 [in Russian].
41. Monteske Sh, *Yzbrannse sochyneniia* [Selected works] / red. M P Baskyna (Moskva, Yzd-vo polytycheskoi lyteratury, 1955) 799 [in Russian].
42. Pilkov K M, *Teoriia i praktyka dokazuvannia u mizhnarodnomu komertsiiinomu arbitrazhi* [Theory and practice of evidence in international commercial arbitration] monohrafiia (Kyiv, Osvita Ukrainy, 2016) [in Ukrainian].

JOURNAL ARTICLES

43. Clermont K M, Procedure's Magical Number Three: Psychological Bases for Standards of Decision (1987) *Cornell Law Faculty Publications* 1115–1155.
44. Clermont K M, Comparative View of Standards of Proof (2002) 50 *American Journal of Comparative Law* 243–275 <<https://scholarship.law.cornell.edu/facpub/222>> accessed 20.05.2021.
45. Pohoretskyi M A, Mitskan O A, Standart dokazuvannia «obgruntovana pidozra» u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: vplyv na vitchyznianu pravozastosovnu praktyku [Standards of proof of «reasonable suspicion» in the practice of the European Court of Human Rights: impact on domestic law enforcement practice] (2019) 1 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 37–49 [in Ukrainian].
46. Pohoretskyi M, Poniattia, zmist ta struktura kryminalnoho protsesu: problemy teorii ta praktyky [The concept, content and structure of the criminal process: problems of theory and practice] (2013) *Pravo Ukrainy* 42–54 [in Ukrainian].
47. Pohoretskyi M A, Nova kontseptsiiia kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia [A new concept of criminal procedural evidence] (2015) 3 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva Ukrainy* 63–79 [in Ukrainian].
48. Pohoretskyi M A, Mitskan O A, Standart dokazuvannia «dostatnia pidstava» u kryminalnomu protsesi Ukrainy [The standard of proof «sufficient basis» in the criminal process of Ukraine] (2019) 3 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 31–42 <https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2019_POGORETSKIY_MITSKAN.pdf> data zvernennia 22.05.2021 [in Ukrainian].
49. Kret H R, Poniattia y oznaky standartiv dokazuvannia v doktryni kryminalnoho protsesu [Concepts and signs of standards of proof in the doctrine of criminal procedure] (2018) 6 (2) *Visegrad journal on human rights* 133–138 [in Ukrainian].
50. Melekh L V, Pravova kharakterystyka instytutu dokaziv i dokazuvannia zakordonnykh krain [Legal characteristics of the institute of evidence and proof of foreign countries] (2016) 1 *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka* 252–261 [in Ukrainian].
51. Ratushna B, Standart dokazuvannia yak kryterii dostovirnosti rezultatu sudovoho piznannia [The standard of proof as a criterion for the reliability of the result of judicial knowledge] (2012) 6 *Pravo Ukrainy* 282 [in Ukrainian].

DISSERTATIONS

52. Kret H R, *Mizhnarodni standarty dokazuvannia u kryminalnomu protsesi Ukrainy: teoretyko-pravovi ta praktychni osnovy* [International standards of evidence in the criminal process of Ukraine: theoretical, legal and practical foundations] (dys. ... dok. yuryd. Nauk: 12.00.09. Odesa. nats. un-t. Odeska yuryd. akad. 2020) 560 [in Ukrainian].

53. Lytvyn O V, Kryminalne protsesualne dokazuvannia u stadii sudovoho rozghliadu [Criminal procedural evidence at the stage of trial] (dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Odesa, 2015) 214 [in Ukrainian].

54. Sliusarchuk Kh R, Standarty dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni [Standards of proof in criminal proceedings] (avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Lviv, 2017) 24 [in Ukrainian].

CONFERENCE PAPERS

55. Pohoretskyi M A, Nova kontseptsiiia kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia ta yii realizatsiia v chynnomu KPK Ukrainy [A new concept of criminal procedural evidence and its implementation in the current Code of Criminal Procedure of Ukraine] *Aktualni pytannia dokazuvannia u kryminalnomu protsesi: zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Kyiv, 27 liutoho 2015 roku) (Kyiv, Vydavets, 2015) 22–27 [in Ukrainian].

56. Pohoretskyi M A, Dokazuvannia u kryminalnomu protsesi: poniattia, zmist, struktura [Evidence in the criminal process: concept, content, structure] *Aktualni problemy dokazuvannia u kryminalnomu provadzhenni: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii* (m. Odesa, yu 27 lystopada 2013 r.) / Alenin Yu P (Odesa, Yurydychna literatura, 2013) 17–21 [in Ukrainian].

Kolomiets K. V.

Student of the 1st year of the Master's

Institute of Law

Kyiv National University

Taras Shevchenko

ORCID ID: 0000-0003-2805-3246

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/183-200>

THE DOCTRINE OF THE STANDARD OF PROOF IN JURISDICTION: A COMPARATIVE ASPECT

Abstract. *The article is devoted to the study of the doctrine of the standard of proof in judicial proceedings, as well as to the comparison of already existing standards of proof. The study of the importance of standards of proof for economic and criminal justice in particular.*

The purpose is to analyze the doctrines of the standards of proof in court proceedings, to establish the legal nature of the categories «probability», «beyond a reasonable doubt», as well as partially «relevance», «admissibility», «reliability», «reasonable suspicion», as well as to carry out a comparative analysis of the standards of proof in the judiciary.

On the basis of the conducted research, an analysis of many scientific works of scientists was carried out and it was established that there is no unambiguous definition to understand the concept of «standard of proof». Also, the understanding of the very standards of proof by both legislators and scientists is causing discussion. It has been established that in criminal proceedings it is appropriate to apply the standard of proof «beyond a reasonable doubt», as well as the standards of «reasonable suspicion» and «sufficient basis». The innovation of economic litigation, namely the standard of proof «probability of evidence», was also investigated. This standard of proof is ambiguously perceived by both academics and practitioners, and it was introduced not as another one, but instead of the standard «sufficiency of evidence», which used to be in commercial proceedings and still remains in civil proceedings. The author also pointed out the lack of a legislator in the Code of Criminal Procedure regarding the definition of the category «reliability» as a component of «belonging», while in the Code of Criminal Procedure «reliability is separated into a separate article.

Key words: *judicial procedure, standard of proof, probability, beyond a reasonable doubt, credibility, sufficiency, propriety, admissibility, reasonable suspicion, sufficient basis, subject of proof. economic process, criminal process.*